

„Bez brige, profesor Petricioli sve to zna!"

Prije nego što pokušam bilo što napisati moram navesti da mi je to predložio prof. dr. sc. Pavuša Vežić. Zamolih ga tada smijem li biti pomalo osoban u sjećanjima. Dobih suglasnost te je na ovaj način ostvarujem sa zahvalnošću svima koji su taj prijedlog prihvatili i dijeleći s njima ushit i dobrohotnost u sjećanju na profesora i učitelja svih nas. Čestitam Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru.

Kasni rujan 1968. godine i moja namjera da nakon nekih promišljanja o Zagrebu i nedoumice, slikar ili povjesničar umjetnosti, upišem studij povijesti umjetnosti i filozofije. Prvo i drugo bilo je motivirano završenim studijem likovnih umjetnosti na Pedagoškoj akademiji u Rijeci. Nakon ne prevelika lutanja, mentalnog i prostornog, odlučih se za Zadar.

Što je tada pri Filozofskom fakultetu u Zadru bila Povijest umjetnosti? Bio je to Ivo Petricioli, kao što je za filozofiju bila Marija Brida. Doznah nekako i za njegove saljske korijene, kao i naslućene talijanske, još davnije, provenijencije njegove obitelji. Zanosio sam se mislima o dalmatinskome zavičajnom okruženju ispunjenu oblikovnom i misaonom toplinom milenijskih urbaniteta. Na koncu Zadar, Rab, Sali, zar to nije, ako ne isto, a ono posve sukladno?

U mojem rapskom obiteljskom štimungu bila mi je puna glava Zadra i priča o njemu. Njegove Kalelarge, crkva i samostana, Nove rive i nekoga „šaltakolone” na njoj, a Arbanasa i Liceja Sv. Dimitrija majčine tete Anke posebno. Bilo je to u onom vremenu kada je barba Bepi bio učitelj u Zadru, a koje su vrijeme izbrisali žal i tuga za izgubljenim gradom u talijanskoj i fašističkoj okupaciji. Tugovao je tako u nasuprotnom Preku i prognani roditelj našeg profesora, kao izdajnik vlastite krvi, kako su fašistoidni nastavnici imenovali i našeg profesora u splitskoj gimnaziji.

Kao što mi je majčina obitelj bivala znak i „sidro” u rapskoj zavičajnosti, tako mi je to, u nekim maglovitim vizijama, u Zadru mogao biti Ivo Petricioli. Možda se to nakon gotovo pola stoljeća i ostvarilo te mi Zadar postade drugim zavičajem, meni s nadom, a mojim sinovima i unukama definitivno. Svakako dobrim dijelom zahvaljujući dobru duhu profesora Iva Petriciolija. Disonantno mi je u takvu „romanskom”

mojem, pomalo glupavu, promišljanju bivalo osobno ime, tvrda štokavskog suzvučja. Bila je to naravno naivna refleksija gotovo bajkovite zavičajne naravi, koju je nenadmašno opisao rođeni Splitsanin, a potom Rabljanin Slobodan Novak u svojem *Izgubljenom zavičaju* (više no u *Mirisima, zlatu i tamjanu*). I, gle čuda, ta dvojica hrvatskih akademika bijahu razredni kolege u splitskoj, nažalost, tada talijanskoj gimnaziji.

Zašto pak Sali na početku? Zato što bijahu plovdbeno odredište mome prijatelju Zvonku Dominisu, Saljaninu, nastavniku u rapskoj srednjoj školi. Otplovismo mi tako u neko rano jesensko predvečerje njegovom barkom k Zadru i Salima, odnosno k njegovim roditeljima i gotovo nastradasmo izgubljeni u magli između otokâ Paga i Oliba. Tek sutradan u rano poslijepodne doplovismo u Zadar i upisah se na namjeravani studij bez ikakvih očekivanih poteškoća.

Iste večeri privezasm se u saljskom portu. Otac, naravno Dominis, majka Piasevoli, dočekaše nas briškulom i trešetom pomalo brundajući. Narušili smo naime njihovu blaženu dosadu. Opet me je to vratilo u moje dalmatinske resentimente. Kako bi se probudio, dovoljno je bilo prošetati do „sela” na brdu u naš, i sam topao, čakavski hrvatski „štimung”. Uvjeravaše me tada i recimo „romanski portulani” da su njihovi šukundjedovi mjesece nazivali *sičanj*, *veljača*, itd. Ta bili smo na pragu Hrvatskog proljeća. Pradjed Ive Petriciolija pisao je pisma i izvještaje o ribolovcu rukopisnom glagoljicom, kako nam je profesor s ponosom isticao.

A Ivo Petricioli u Salima? Eto njegova palaca u čijem se prizemlju s dosta bodulske zlobe i ironije nalazi gostionica „Propuh”, a on je gospodin profesor s dobranim odmakom od lokalnog pseudokolorita, te je prema njemu bilo usmjeravano više zlurada jala nego simpatija. Možda i onakva da nitko nije prorok u zavičaju. Saljske mi veze tako ne bijahu ni od kakve koristi.

Vratismo se poslije dvodnevno ribarenja po Kornatima u Zadar pa u Rab. Nisam ovom prigodom upoznao Ivu Petriciolija, iako ga vidjeh na hodniku pred vratima njegova kabineta. Nije mu se pojavnost doimala nimalo žovijalnom, već izrazito suzdržanom. Bile su to osobine koje su kod studenata, posebno studentica, pobuđivale nelagodu i tjeskobu.

Početak listopada nadoh se u Zadru. Prva predavanja o umjetnosti ranoga srednjeg vijeka. Zbio se tada novi, drugačiji i zacijelo „pravi” profesor Petricioli. Odredio se tada i moj radni i životni put u smjeru konkretiziranja povijesnoumjetničke predmetne pojavnosti umjesto estetizirajućeg filozofiranja.

Bilo je to prvo predavanje, ili možda prvi seminar, na kojemu zbog poznavanja tehničkog crtanja dobih zadatak iscrtavanja tlocrta svih predromaničkih crkava u Dalmaciji. Bez potrebita pribora crtati sam mogao samo u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u prizemlju Nadbiskupske palače. Za to se pobrinuo profesor Petricioli, a njegovoj je zamolbi udovoljila ravnateljica Ksenija Radulić (eto opet saljskih veza) i predavačica na našem studiju. Dodoh tada i ostadoh zauvijek. Je li bilo moguće zamisliti takvo ostvarenje i okruženje takvim nastavnicima, mentorima i učiteljima, a na kraju i svojevrsnim gotovo roditeljskim zaštitnicima? Tom se okruženju ubrzo pridružio, u radu i studiranju dragocjen suradnik, sada sveučilišni profesor Pavuša Vežić.

O slobodnom ili, kako se to kaže, prostoručnom crtanju, za anegdotu koju ću ispričati, potakla me duhovito i vješto dizajnirana naslovnica časopisa koju mi je prosljedio profesor emeritus Nikola Jakšić (još jedan dragocjen Petriciolijev sljedbenik) s karikaturama kolega sudionika koje je u kreativnoj dokolici na sjednicama vijeća crtao Ivo Petricioli. Bio je vrlo dobar crtač, a njegova ironična i pomalo cinična narav ostvarivala se na posve osebujan način upravo u karikaturama.

Usudio sam se jednom reći kako bih bolje nacrtao najstariji pečat zadarske komune no što ga je on nacrtao, uz hitar i vrlo oštar prijekor Ksenije Radulić.

Profesor je Petricioli, rekao bih, da se niti u sjećanju ne povrijedi, lukavo to prepoznao te sam se, bogme, otada dobrano nacrtao u gotovo svim njegovim publikacijama. S izraženim ponosom kojega se i danas ne odričem. Bilo mi je to zadovoljstvo i čast.

Učenje je bilo dvojako i dvostruko, na Katedri i u Zavodu. U potonjem možda i više vrijedno, a svakako konkretnije i praktičnije. Opet se osjećasmo privilegiranim i počašćenim, a bijasmo i pomalo dirnuti pažnjom i brižnošću našeg profesora u ekspliciranju svojih spoznaja i zamisli bez katedarske distancije u neposrednu dodiru sa svakovrsnim baštinskim emanacijama i prepoznavanjima njihove vrsnoće, a na kraju i određivanja konzervatorskog pristupa u njihovu očuvanju.

Trajavao je takav odnos sve dok je među nama trajao i naš profesor te slobodno možemo parafrazirati jednu talijansku uzrečicu: *una volta ministro, sempre ministro*, dakle *jednom profesor, uvijek, ili bolje reći, zauvijek profesor*.

Bijaše to ne samo dragocjeno iskustvo već i neizmjereno duhovno bogaćenje kojega možda ne bijasmo niti dovoljno svjesni. Ujedno međutim, barem što se mene tiče, usmjeravalo nas je prema svojevrsnoj komociji i nemaru u vlastitu pregnuću k nekim nužnim spoznajama. Čemu trud kada to ionako sve zna profesor Petricioli i, naravno, sve će nam reći. Osim toga, sve će biti točno, upravo tako i nadasve korisno. Spomenik će biti na najbolji način prepoznat i vrednovan, a njegovo očuvanje ili obnova upravo onakva kakva je trebala biti konzerviranjem, konsolidiranjem, restauriranjem, a ako su to socijalne ili bilo kakve druge, uglavnom memorijalno-didaktičke, prilike nalagale, i rekonstruiran.

Neće biti nikakva digresija ako kažemo da je Ivo Petricioli bio izvrstan fotograf, ne samo kao povjesničar umjetnosti koji je bilježio predmete svoga znanstvenog interesa već i kao nadaren likovnjak za što je i nekoliko puta nagrađivan. Uostalom, s njime se moglo na zavidnoj razini raspravljati o jeziku ili, bolje reći, o jezicima mrtvima i živima, glazbi, književnosti, povijesnim i aktualnim socijalnim i političkim temama. Ako smo pokatkada u pretjeranoj kritičnosti prigovarali suhoparnosti njegovih znanstvenih tekstova, bio je nenadmašno nadaren i zaista duhovit pripovjedač koji je oduzimao ne riječ, već dah. Uvijek je od toga ponešto i za nas ostalo.

Životne okolnosti, ponekad tragično okrutne, bivaju paradoksalno razlogom boljega i neposrednijeg suživota čimbenika u takvu okruženju. U našem okruženju bijaše to prerana i u tom trenutku nenadoknativa smrt Ksenije Radulić, ravnateljice Zavoda. Kadrovske i uopće okolnosti u Zavodu, pa i u gradu, bile su takve da su zahtijevale neku prijelaznu fazu, nekakvo suvereno mentorstvo. Naravno, osigurao ga je svojim ugledom i autoritetom i upravo zaštitničkim činom Ivo Petricioli. Bilo je u tom činu puno odgovornosti prema zadarskoj baštini i njezinu očuvanju, ali i upravo roditeljske brige prema našem kolektivu, kadru zaista mladu, nedovoljno spremnu i stasalu da istog trenutka preuzme upravljanje. Bio je dakle dvije godine i administrativni zadarski konzervator, odnosno ravnatelj Zavoda. Veza se dakle formalizirala, ali se edukacija još bolje nastavila, te se ništa suštinski nije promijenilo niti nakon mojeg preuzimanja dužnosti ravnatelja. Miljenko i Pavuša (ispričavam se suradniku Vežiću na ovakvoj osobnosti, ali tako je zaista bilo) bijahu trajni profesorovi sufragani. Brinuo se i o našem strukovnom napredovanju, za što mu se na najbolji način odužio Pavuša Vežić, danas sveučilišni profesor i njegov svojevrsan sljedbenik na

Odjelu za povijesti umjetnosti. Moj je put bio, nažalost, drugačiji i o njegovoj svrshodnosti u očuvanju ne samo zadarske baštine suditi će javnost.

Uspio je na svoj taktičan i odmjeren način motivirati Lukreciju Pavičić-Domijan kao suradnicu u novome monografskom katalogu Stalne izložbe crkvene umjetnosti. Suradnja i njegova prisutnost u Zavodu trajala je ipak još u onom vremenu kada smo Pavuša Vežić i ja otišli, a slično radno ozračje u nemogućim postbeličnim uvjetima, uspješno provodila pročelnica Anastazija Magaš Mesić, također njegova izvrsna studentica.

Bolest i kojekakve uglavnom nesretne okolnosti dokinule su ovu pola stoljeća dugu vezu, započetu već u onom nemogućem okruženju kasnih četrdesetih godina 20. stoljeća u tijesnoj suradnji s pokojnim Grgom Oštrićem, prvim zadarskim konzervatorom u tim za porušen grad novim vremenima.

Splitski maturant, zagrebački student i doktorand vratio se u zavičaj. Možemo samo pretpostavljati u kakvo, ne samo fizičko već i socijalno-psihološko okruženje. Dugo godina sâm s majkom istovrsne kulturološke i zavičajne provenijencije. Svu je svoju pamet predavao Zadru, a emocije potom supruzi Sofiji i sinu Donatu znakovita imena. Ime kćeri Mirne bijaše valjda veza sa širim domovinskim određenjem. Njegove emocije, bilo koje vrste, bile su zaista duboke, ali uvijek izražene dostojanstveno i odmjereno bez ikakve egzaltacije.

Na studiju u Zagrebu profesor Petricioli pohađao je tečaj konzervacije spomenika kulture, a ovo pregnuće ostvarilo se u Zadru izvrsnom obnovom nekoliko značajnih graditeljskih spomenika, od kojih izdvajamo uzorne modele u cjelovitu istraživačkom, konzervacijskom i prezentacijskom postupku Sv. Stošije na Puntamici, Sv. Petra Starog i Stomorice u Zadru. Bivao je stalnim suradnikom i savjetnikom u Restauratorskoj radionici JAZU, a potom Zavoda u Zadru, gdje su njegove preporuke osiguravale adekvatan restauratorski tretman mnoštvu svakovrsnih spomenika, tzv. pokretnih kulturnih dobara. Ovaj smo dio njegove preuzetnosti na najbolji način predstavili kulturnoj javnosti velebnom izložbom *Sjaj zadarskih riznica* u Zagrebu. Bio sam zadužen za praktičnu realizaciju postava te nemala bijaše moja strepnja, ali potom i još veća radost i zadovoljstvo kada je razgledavši doslovno izjavio: „*Ovo je bolje nego u Stalnoj izložbi u Zadru*”. Usuđujem se navesti da je takvu razinu dosegao i prateći katalog u kojem je svoj značajan obol ostavio i Pavuša Vežić. Možda će još jedna anegdota upotpuniti doživljaj i ujedno oslikati intelektualno i duhovno ustrojstvo našeg profesora. Imao je pokatkada običaj (nije bilo još

nikakvih elektronskih pomagala) škarama izrezivati veće ili manje dijelove već objavljenih radova i ugrađivati ih u nove. Rekosmo mu tada da smo iz kuće u suglasju s njegovom suprugom i kolegicom Sofijom odnijeli sve škare. Rekli smo još da smo mu zašiljili nekoliko olovaka kojima je obično pisao. Sve je to bilo na dobroćudan način izrečeno, a rezultat je bio maestralan, nov i nadahnut uvodni tekst. Katalog i izložba predstavljeni su u javnosti kao „homage zadarskoj školi povijesti umjetnosti i konzervacije”.

U svojoj suzdržanosti i ponekad ciničnoj čangrizavosti, koja bijaše izražajna kako mu odmicao godine, pomalo je grintajući prigovarao kako neki spomenici još nisu obnovljeni. Umirivali smo ga, vjerujem i naposljetku umirili, obnovom i vraćanjem u život gotovo cjelokupna korpusa zadarske urbane baštine, ako i one u zaleđu i na otocima. Skoro sve što je poželio vidio je obnovljenim. Mogli bismo kao paradigmatički primjer navesti gradić Nin i njegovo opće zapušteno stanje prije kojih trideset godina. Danas je Nin vratio sliku gotovo ubava priobalnog gradića. Konzervirani su ili djelomično restaurirani: bivša katedrala s riznicom, Sv. Križ, Sv. Nikola, Sv. Ivan, Sv. Ambroz, dobar dio zidina, barokna kuća pored Sv. Križa, gornji i donji most, ulični pločnici, arheološka zbirka, antički hram, itd. Istovrstan pristup evidentan je na spomeničkoj baštini zadarskih otoka u samostanima i crkvama. Manastiri i samostani, brojne crkve, neke u cijelosti porušene u Domovinskom ratu, u zadarskom zaleđu također su uglavnom obnovljene. U svim tim radovima usađen je posredno ili neposredno Petriciolijev duh.

U Zadru gotovo sve, svaki pojedini spomenik, svaki spomenički sklop, samostani i crkvene riznice, javni prostori i, usuđujem se reći, ukupna povijesna slika grada iako dobrano narušena oštećenjima i djelomičnim razaranjima u posljednjem ratu. Iako se opseg šteta u gradu ne može ni u kojem slučaju uspoređivati s onim u Drugome svjetskom ratu, emocionalno smo proživljavali ono što i naš profesor u onim davnim godinama. Mi kao jeku roditeljskog podsjećanja, a on kao neposredan svjedok. I u ovom našem angažmanu dijelili smo s njime strah i tjeskobu evakuiranja svekolike pokretne zadarske baštine, a u posljednjim godinama njegova života radost obnove.

U tom ću kontekstu navesti još jednu anegdotu čiji je čimbenik ekskluzivna Zadranka, časna majka zadarskih benediktinki, Benedikta Braun. Već vremešna kada se vratiše u netom obnovljeno istočno krilo samostana, rekla je da, eto, može mirno umrijeti; potom je svaki put s mirom odlazila

poslije obnovljenog zvonika i kapitularne dvorane, otvaranja Stalne izložbe i na kraju crkve, dočekavši 96. godinu života. Samostan je ponovno postao stožerni spomenik zadarske i nacionalne povijesti i kulturne baštine te dragocjen primjer očuvanja i vraćanja u vrlo dinamičan suvremeni život.

Naš profesor nije doživio tako duboku starost, ali je doživio na gotovo istovrstan način radost obnove i onih spomenika kojima se takvu činu nadao nije.

Nadam se da smo mu se, opet napominjem uz njegovo stalno mentorstvo, na odgovarajući način odužili, ili smo se na neki način zajedno odužili prebogatoj zadarskoj baštini. A njemu opet posebno za ljubav koju je on na tako suzdržan i nenametljiv način svima nama podijelio kao zalag za bolje očuvanje njegova, a nadam se odsad i našeg zavičaja.

Miljenko Domijan